

CAP. V.

Reforma lui Miron-Vodă.

Barnovschi se încumetă însă a da clerului moldovean o nouă rânduială, de prefacere spre bine, de însănătoșire.

Chemând un sobor, cu Anastasie, care era a doua oară Mitropolit, și tovarășii săi de păstorie, Atanasie dela Roman, Evloghie din Rădăuți — dela 1623 la 1627⁶ — și Pavel al Hușilor —, în care Scaun se urmaseră iute, cum știm, un Iosif

¹ *Ibid.*, p. 213 și urm.

² *Neamul românesc în Bucovina*, p. 221 și urm.

³ *Inscripții*, II, p. 145.

⁴ *Ibid.*, I, p. 52.

⁵ *Arch. ist.*, I², pp. 188-9; cf. *ibid.*, p. 6, no. 277; Wickenhauser, *Bochotin*, Viena, 1874, p. 72 și urm.; Miron Costin, p. 290.

⁶ Wickenhauser, *Radautz*, p. 25.

și un Mitrofan, 1617-22¹,— Miron-Vodă, care și în ordinea socială a luat măsuri de înlăturare a abuzurilor², hotărâ, la 20 Septembrie 1626 și apoi la 20 Mart 1627³, după «sfânta pravilă» a Sf. Vasile⁴, în ce chip trebuia să se desfășoare de acum înainte viața călugărească în Moldova, pentru a fi în concordanță cu normele cele nouă canonice care fuseseră introduse de Teofan în părțile rusești vecine cu noi.

Se opresc călugării de a mai țineă avuția lor deosebită, «nice cal, nice stup, nice altu dobitoc, nimică, nice arături, nice din afară, nice din lontru în mănăstire», afară de haina de pe dâșii și de uneltele de lucru, cărora li se zice, după slavonește «ricodealia». Mai de mult se știe că un călugăr putea să-și aibă rosturile lui personale de stăpânire și venituri: vedem doar la 1540-1 pe egumenul din Bistrița Moldovei și soborul lui îngăduind unui monah să-și facă prisacă pe moșiile domnești sau chiar «pe loc mănăstiresc», dând numai lăcașului în care trăia și el, o parte din câștig, iar după moartea sa lăsând mănăstirii rodul unor osteneli care n'aveau de sigur în ele nimic duhovnicesc⁵.

Egumenul va hotărî dacă un călugăr poate păstră ce i s'a dat de rude și prieteni. Cu atât mai mult se oprește negoțul, cu vitele sau cu miere și darea banilor cu cămată, cu *aslam*.

Călugării străini n'au voie a petrece mai mult de trei zile într'o mănăstire. Toată obștea, călugării și frații la-olaltă, vor alcătui o singură «adunare», un singur «sobor», cu viață de obște, după modelul chinoviilor din cele d'întăiu timpuri ale vieții monastice. Aceiași trapezare sau «ospă-

¹ Melchisedec, *Cron. Hușilor*, p. 103 și urm.; *Ateneul român*, 1861, Maiu-Iunie, p. 13.

² *Arch. ist.*, I, p. 175 și urm. Un act al lui privișor la Țigania mănăstirești il tipărim în vol. XVI din *Studii și doc.*, Doc. Paladi.

³ Urechică, în *An. Ac. Rom.*, X, p. 251 și urm. și *Studii și doc.*, VI, p. 414.

⁴ Cf. și altă hotărâre asemenea, din 27 Februar 1627, *Arch. ist.*, I¹, p. 14.

⁵ *Arch. ist.*, I², pp. 26-7.

tărie» îi va primi pe aceleași bănci de lemn, înaintea acelorași icoane, pentru a se hrăni din aceleași bucate și a bea aceiași băutură, adică, neapărat, afară de zilele de praznic, apă rece. Și «egumenul și starețul» — s'ar crede că e vorba de egumen la mănăstirile cu datine grecești, și de stareț la cele mai vechi, după rânduiala Sf. Nicodim, dar reforma prevede la aceiași mănăstire un egumen și unul sau mai mulți stareți pe lângă el — vor stă în fruntea tovarășilor de rugăciuni și de pocăință, fără a-și avea în cămărilor lor hrană și băutură mai bune. Tot așa nu se face nicio deosebire în ce privește «rudele de boieri» sau de târgoveți ori călugări veniți de prin alte țeri, cu altfel de obiceiuri, căci și aceștia din urmă sânt datori a păzi «obicina mănăstirii». În chilie se bea «numai apă»; dacă însă vine vre-un episcop, vre-un alt egumen, vre unul dintre ctitorii sau din boierii țerii, i se poate face, în chip extraordinar, cinste cu mâncări alese și vinuri scumpe «la chilia egumenului» și în zilele cele mari ale hramului. Atunci fiecare călugăr își poate avea oaspeții dintre rude, prieteni, cunoscuții sau chiar dintre străini; el va fi slobod a-i primi cum înțelege, între cei patru pereți ai săi. În «chelariu» și în pivniță, nu se bea cu niciun chip, nici în zilele obișnuite, nici în zilele mari.

Ca să nu se furișeze unii dintre călugări, pentru o viață mai slobodă, în singurătăți, unde puteau să scape de un control neplăcut, se hotărăște că nimeni nu va putea pleca în schimnicie fără învoiala egumenului și a soborului, care-l vor și putea aduce înapoi, dacă să poartă rău, ca «să lie suptu ascultare».

Pe când înainte eră obiceiul, în lipsa mănăstirilor de maice, căci numai în Țara-Românească se pomeneste una încă dela 1512, făcută de călugărița Magdalina, văduva boierului Hamza, la Corbii-de-piatră¹, ca mănăstirile de călugări să găzduiască întâmplător și câte o maică bătrână, cum, de pildă, mama lui Mihai Viteazul călu-

¹ Arch. ist., I¹, p. 142.

gărița Teofana, stă la Cozia¹,—celelalte călugărițe, ca Elisaveta, mama lui Miron-Vodă Barnovschi, ori Mitrofana lui Nistor Ureche, stăteau în mijlocul lumii, pe care se chemă că o părăsiseră,—aceasta se oprește acum cu totul. Iarăși, pentru învățătură dela monahi, se aduceau «coconi mici» cari ajungeau apoi mai adesea boieri mari decât smeriți călugări. Acuma se oprește cu totul, pentru a se înlătură orice întetire la desfrâu, petrecerea acestora în cuprinsul mănăstirilor. Țigancele din averea în oameni a mănăstirii, nu vor mai stă între zidurile ce trebuie să despartă cu totul de mireni, ci vor petrece, la un loc cu Țiganiilor lor, afară în casele robilor.

Slujba să fie făcută, de almiuterea, nu de fețele țigănești, și cu atât mai puțin de «slugi, curteni», ci numai de acei poslușnici pe cari Vistieria îi scutiă de bir pentru a fi la îndămâna părinților rugători pentru binele creștinilor. În sfârșit, pentru a nu se face vorbă cu vecinii, și mai cu seamă pentru a nu pătrunde anume erezii calvine sau anume vechi rătăcirii catolice, Ungurenii, Românii de peste munți, nu vor mai fi primiți în mănăstiri, — măsură care se înțelege când dăm de anume reclamații pe care domnii sași sau unguri ai acestor pripășiți le îndreaptă împotriva mănăstirii care-i primise².

Egumenul va fi un ieromonah, ales de sobor, — impunerea de către ctitori, de către puternici, sau de către Domn chiar, fiind oprită dela soborul lui Mihai Viteazul încoace. Va cărmui numai un an, și va trebui să stea în tot acest timp la mănăstire, părăsind-o doar cu voia stareților și având lângă el «un frate pre carele va vrea săborul să meargă cu nusul». Numai dacă a cărmuit bine, el poate fi ales din nou de către sobor, înaintea căruia e dator să se «prostească», adică să-și părăsească situația. Și starețul sau stareții să aibă grijă de purtările lor, în timpul cât îmbracă

¹ Papiu, I, pp. 388-99; Onciul, în *Conv. literare* pe 1901, pp. 716-7.

² Cazari și în *Doc. Bistriței*.

o demnitate care e fără soroc, căci altfel pot fi și ei depărtați de sobor, ca «oi răioase». Un econom, pe un an de zile, va avea grija drumurilor mai puțin însemnate, ale «trebilor mai mărunte». Un «vistearnic sau eclisiarh» fără legătură cu egumenul sau stareții, ci de-a dreptul ales de soborul suveran, va păstra «chelciugul», câștigul mănăstirii. Egumenul va avea la dispoziția sa, din toată bogăția mănăstirii numai doi cai, pentru «slujba» lui. Eclisiarhul va păstra și el numai un an de zile puterile ce a căpătat prin alegere. Grija schiturilor, a bisericilor închinatc către mănăstire, a *meloășelor* o vor avea așa-numiții «metoșari», anuali și ei.

Soborul se strânge când vrea, înaintea celor două păhare de vin îngăduite, «blagoslovite», și el iea socoteala fiecăruia, el face toate alegerile; numai după bine-cuvântarea din partea lui își poate țineă fiecare din demnitarii mănăstirii câștigul ce a căpătat în cursul anului său de slujbă.

O astfel de mănăstire reformată în așezăminte și moravuri are scuteli largi, ca în vremea veche: supușii săi din satele de pe moșiile ce i-au fost dăruite n'au a face cu boierii sau slujbașii Domniei. Doar pârçălabii dacă sânt chemați să judece «furturile» și «tălhăriile» ori apelurile făcute la dânsii; gloaba e totdeauna a călugărilor, și numai la apeluri pârçălabii sânt îndreptățiți a luă plata pentru o asemenea judecată nouă, amenda prevăzută în toate învoielile, în paguba celui care le calcă: feria sau herăia¹. Deșugubinariii vor veni numai odată pe an, în Septembrie, pentru a cercetă răpirile și alte păcate împotriva cuviinței, iar Țiganiii mănăstirești n'au aface nici cu «slugile» Statului, nici cu juziii țigânești obișnuiți².

Alături cu măsurile lui Barnovschi trebuie puse acelea

¹ *Arh. ist.*, I¹, p. 176.

² *Ibid.*

pe care Alexandru Coconul le decretă pentru Tismana la 15 April 7134 = 1626, după cererea lui Sârghie arhimandritul, fost episcop de Muncaciu, care fusese pus întâia oară la Tismana «cu blagoslovenia prea-cinstiului și prea-sfințitului întâiu și mare patriarh Ieremia al Țarigradului și cu voia tuturor boierilor». E așezat din nou ca «lăcuitor bătrân din mănăstire, încă din tinerețele lui» și i se învoiește, «ca după moartea lui altul de altă parte să nu fie egumen, sau din satul mănăstirii, sau din Rumâni mănăstirii; însă ieromonah să fie în poslușania mănăstirii, iară egumen să nu fie» decât cel ales de sobor, «precum au fost obiceiul mănăstirii din bătrânele soboare și cu mari jurământuri precum au lăsat Sf. Nicodim», cu întăritura pe rând, a Patriarhilor Eftimie (1410-6), Ioasaf (1464-6), Ieremia, din anii 1580-90, și a lui Sofronie de Ierusalim (al IV-lea, 1573-83). Se va putea lua egumenul și «din cei mai de sus» în afară de mănăstire ¹.

Aceste măsuri, în parte nouă, unele din ele cu neputință de pus în practică, înlăturau, pe lângă atâtea rele, toate acele vechi datine de țară, la care lumea,— și cea din mănăstiri, ținea foarte mult. Nu se puteau *înfrăți*, pentru a lua un exemplu de datine frumoase și folositoare, de și cu totul necanonice, două mănăstiri între sine, precum făcuseră în 1622 a Bisericanilor cu cea de pe Ceahlău, după sfatul dat odinioară de Mitropolitul Gheorghie Movilă el însuși, îndatorindu-se a-și primi și găzdui între sine călugării ². Poate că seminția călugărilor cari erau în stare să falsifice și documente numai să aibă mai mult pământ — astfel cei dela Bistrița învățară pe un Bilăi, apoi, diacon în Șcheia care eră atunci ucenic al egumenului bistrițean Niculai, să lucreze un act fals, *hiclean*, ras și scris din nou, «cu nești meștersuguri diiavolești», ca dela alt Domn, pentru a

¹ Arch. Statului, *Tismana*, «netrebnice», pach. 4, no. 6; Lăpădatu, *Episcopia Strehaii*, p. 7, nota 2; cf. și mai sus, p. 226.

² Arch. ist., I², p. 29.

putea smulge pe temeiul lui o moșie a Bisericanilor ¹, și egumenul Nil dela Pângărați, «cu tot soborul», îndemnă pe preotul Pavel din Agiud să aștearnă o hotărâre domnească dăunătoare pentru Bisericiani pe «un uric peciatluit și nescris», care i se trimise pentru aceasta la el în Agiud ² — se împutină după măsurile lui Miron, pe care acesta le va fi adus la îndeplinire cu hotărârea și stăruința care-l deosebesc. Poate că nici uricele de stăpânire ale mănăstirilor nu se mai pierdură în mâna poslușnicilor egumenești, cum i se întâmplă Bisericanilor pe vremea năvălirilor polone ³. Dar o mulțime de puncte din actul de reformă rămaseră numai pe hârtie, obiceiul vechiu și interesele înrădăcinate dovedindu-se mai puternice decât toată bunăvoința cărturarilor și dătorilor de canoane.

Astfel și mai târziu călugării își păstrară averea personală, dăruind-o, vânzând-o, lăsând-o moștenire la rude. Eladie din Bisericiani cumpără astfel pe la 1650 dela un preot de sat, cu 6 galbeni, cu un cal «pătrar» și un bou, o livadă, un «pomăt», prin unchii săi, Ioil și Mihail, din soborul aceleiași mănăstiri; numai după moartea lui Eladie, livada eră să intre în stăpânirea de obște pe care o prevăd măsurile lui Miron-Vodă ⁴. Egumenul rămâne pe toată viața, și afacerile mănăstirești se poartă numai prin mâna și pe răspunderea lui ⁵. El singur scrie în numele soborului și are legături cu episcopul, pentru care face întâmplător și stăruinți ⁶. El are grija vânzării produselor mănăstirii, «cheltuirii bucatelor» și cumpărării veșmintelor călugărești — vedem pe acel din Voroneț cum iea din Ardeal «vr'o 2 sute de coți de pândză de să va găsi ca[m] eftină, să fie de

¹ *Ibid.*, I¹, p. 71.

² *Ibid.*, p. 106.

³ *Ibid.*, p. 92.

⁴ *Ibid.*, p. 94.

⁵ Cf. *ibid.*, p. 95.

⁶ *Doc. Bistr.*, I, p. 31, no. XL.

cămeși călugărilor¹). Femei străine se vor mai fi rătăcit pe la mănăstiri — doar se plâneau în această privință orașenii din Argeș, la 1649, către Domnie că părinții din ctitoria lui Neagoe Basarab «umblă cu fâmiile», făcându-i astfel, — spune Mateiu-Vodă cu durere, — «de răs și de măscară²». Ungurenii se primiră și mai departe, și la Slatina, unde egumenul Partenie, un Năsăudean, călugărit cu de-a sila, scrie o scrisoare către Bistrițenii din Ardeal pentru a li spune că în adevăr tot fără voie a fost călugărit fiul unui preot ardelean, care fiu primise și în Slatina «bucate și încălții» dela Partenie³. În sfârșit un misionariu catolic de pe la 1680 putea să scrie, cel puțin despre Țara-Românească: «Toate mănăstirile de călugări au Țiganii lor, ale căror femei, babe bătrâne, fete mari, copile, umblă slobod prin mănăstire, coc pâne, fac bucate și mătură 'n casă⁴».

De preoți nu se ocupă reforma lui Miron Barnovschi. Rostul lor cel vechiu urmă și mai departe; el n'avea, de alminterea, nicio legătură cu ierarhia și învățătura elinoslavă de care purtau grijă reformatorii. Preot, popă — «popă» nu eră, cum s'a văzut și mai înainte, o poreclă, un termen de batjocură sau de despreț —, se putea face oricine cu banii trebuitori pentru a căpătă *singhelia*, actul de numire. De obicei înșă, dacă diaconii răsăriau dintre fiii de țerani, crescuți la mănăstire, cari învățaseră a scrie frumos, deprinzând meșteșugul de *dieci*, — preoția se moșteniă. Preotul aveă de plătit, în adevăr, *dajdea* sa «preotească» și «banii cârjei», la fiecare așezare de episcop nou, dar acea dajde, pusă în rândul dăjdilor speciale, pe *bresle*, pe corporații închise, privilegiate supt raportul sarcinilor fiscale, eră mai ușoară decât birul țerănesc. Și apoi ea nu se strângeă, cu multe «jafuri» și «prădăciuni», cu adaus de

¹ *Ibid.*, p. 55, no. LXXII.

² *Arch. ist.*, I, p. 407.

³ *Doc. Bistr.*, I, pp. 55-6, no. LXXIII.

⁴ *Magazinul istoric*, V, p. 56.

tot felul de «năpăști», de către oamenii Domniei, mulți la număr, sărăcuți și nesățioși, ci de diaconul pe care-l trimetea protopopul, ce nu mai eră călugărul locoțiitor de odinioară — cum a rămas și la Armeni, de pildă¹, sau în Ardeal, unde el, cu juratul său², făceau ca un fel de Curte vlădicească mai mică —, ci un adunător al dăjdilor, care ținea catastifurile, vărsă banii logofeților de episcopie și Mitropolie, întăria și supraveghia pe ispravnicii cari aveau grija finanțelor mănăstirești și aveă numai pe alături și oarecare sarcini de control duhovnicesc³. E adevărat că une ori, ca în Moldova de prin anii 1660, se făcea deosebire între «dajdea împărătească», o contribuție la birul țerii, și «dajda vlădicească», îndătinată în Principate, ca și în Ținuturile românești de peste munți, și se adăugeau «colacii», precum și alte «dări de toate de câte sintu pre alți preoți în țara Domnii Meale», spune Domnul, într'o poruncă a sa⁴. Oricum însă, eră mai bine în cercul mai restrâns al preoțimii, decât în rândurile dese ale poporului. Deci, un părinte preot cu grijă de viitorul fiului său trebuia să-și deă silinți, și mai ales să dezlege baierele pungii, pentru ca și acesta să se împărtășească de aceleași ușurări și scutiri și, poate, într'o măsură mai mică, de aceiași cinste.

Feciorul de popă care voia să se hirotonisească trebuia să aibă oarecare învățătură. Une ori i-o dădea tatăl, când n'aveă prea mult de lucru cu plugăria sau cu grijile de negoț; alte ori el intră într'o mănăstire pentru cât timp trebuia ca să învețe binișor cetitul, scrisul, cântările, unele molitfe mai obișnuite, pe de rost; cel puțin mai târziu, candidații puteau căpăta întreaga lor pregătire la

¹ *Arch. ist.*, I¹, pp. 139-40, an. 1669.

² *Doc. Bistriței*, I, p. 93, no. 117: «protopop Știru, giuratul Vlădicăi în Nimtiu», c. 1650; II, p. 53, no. 258, an. 1685; pp. 68-9, no. 288, an. 1689.

³ V. mai ales actele protopopiei de Argeș, în *Studii și doc.*, XIV.

⁴ *Arch. ist.*, I¹, p. 120.

episcopie chiar, unde se duceau pentru a primi darul. Vedem odată pe un protopop din Maramurăş, dela Moisăiu, care face întâiu popă pe fiu-său şi numai după aceea îi tocmeşte ca dascăl în casă pe un călugăr: «acestu călugăraş al nostru, că ne este dascăl şi şeade în casa noastră de ne învaţă un fecior al nostru, ce este popă¹». În veacul al XVIII-lea preotul, odată hirotonisit, dacă mergea în satul care-l aştepta, se învoia cu protopopul, dând zăpis că nu va părăsi până la moarte parohia ce a fost găsită pentru dânsul².

Numărul preoţilor eră mărgenit numai la bisericile domneşti, unde se dădea plată dela Curte, prin Vornicii de Poartă sau prin cei din oraşele ce erau închinat pentru cheltuielile Curţii. Încolo, chiar prin oraşe, puteau să fie preoţi cât de mulţi, după cum se oferiau: astfel în Târgovişte, la 1631, erau trei preoţi pentru biserica Sf. Paraschiva («Sf. Petca») sau Sf. Vineri³. Aceştia slujiau măcar din când în când, pe când la sate erau o mulţime de preoţi cari aveau popia lor numai în legătură cu fiscul şi nu intrau poate niciodată în biserică, nepricepându-se ce să facă acolo. Cu atât mai mulţi erau diaconii titulari, cari nici nu purtau un veşmânt deosebit şi scoteau numai cartea de singhelie, destul de ieften plătită, de câte ori un încasator obişnuit al dărilor cuteză să se apropie de persoana lor sfinţită. Avea astfel dreptate Mateiu al Mirelor, când, în sfaturile sale către Alexandru-Vodă Iliaş, el zugrăvia astfel pe preoţii noştri: «preoţii nu ştiu să boteze pe copii, nici să liturghisească rugăciunile lui Dumnezeu; de cununie şi maslu când aud, se minunează şi pe celelalte taine mai nu le ştiu nici din nume; straşnic s'au sălbătăcit, nu mai ştiu nimic, ei mănăcă doar la colive ca dobitoacele. Şi, aşă cum se găsec, buni ori răi, cum vor fi, dar, dacă se vor trece

¹ *Doc. Bistriţei*, II, p. 53, no. CCVIII, an. 1685.

² *Studii şi doc.*, XIV, p. 225, no. XXV.

³ *Arch. ist.*, I¹, p. 32, no. 34.

și ei, nu se vor găsi alții, și, de nu se va face școală ca să-i călăuzească, nu se va mai afla popă să boteze pe oameni ¹».

Aici ar fi fost foarte mult de îndreptat și de orânduit, dar Patriarhii și Domnii n'aveau grija popimii de rând, și n'au avut-o decât foarte târziu, supt Fanarioți. Din partea lor, episcopii își strângeau veniturile, ei judecau pe preoții cu vinovăție canonică, putând să-i bată și să-i închidă, și se îngrijiau ca poporării să nu treacă dela o parohie la alta, îngăduind globirea celor cari-și părăsiau «beseareca lor, unde le zac moșii, și părinții, și feciorii ²». Alte vederi și alte planuri, — n'aveau.

¹ Papiu, *Tesaur*, I, pp. 370-1.

² Hotărâre din 1631, a Mitropolitului Atanasie, în *Arch. ist.*, 11, p. 106.